

Оригинални научни рад
уДК: 821.163.41.09-992 Богдановић К.
doi: 10.5937/zrffp54-51435

УПОРЕДНИ ОГЛЕДИ КОЛЕКТИВНОГ МЕНТАЛИТЕТА: ПУТНИЧКА ПИСМА КОНСТАНТИНА БОГДАНОВИЋА

Александар М. КОСТАДИНОВИЋ¹

Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици
Филозофски факултет
Катедра за српску књижевност и језик
Косовска Митровица (Србија)

¹ aleksandar.kostadinovic@pr.ac.rs; <https://orcid.org/0000-0001-9039-8371>

Примљен: 5. 3. 2024.
Прихваћен: 17. 6. 2024.

УПОРЕДНИ ОГЛЕДИ КОЛЕКТИВНОГ МЕНТАЛИТЕТА: ПУТНИЧКА ПИСМА КОНСТАНТИНА БОГДАНОВИЋА²

Кључне речи:
српски путопис
XIX века;
путничко писмо;
имагологија;
национални
карактер;
имаготип;
хетерослика;
Константин
Богдановић.

Сажетак. У раду се аналитички разматрају путничка писма Константина Богдановића (1811–1854), српског адвоката, књижевника, публицисте и политичара, који је у књижевној историографији запамћен као један од зачетника српске књижевне критике. О његовим путописним радовима готово да се није писало иако два његова чланка, „Писма из Париза” и „Писма из Лондона”, серијално објављивана у *Србском народном листу* Теодора Павловића током 1846. године, представљају зачетак српске путописне епистографије, макар оне која је хотимично креирана за објављивање у периодици. Поседна пажња у раду посвећена је имаготипским аспектима анализираних текстова, јер у њима путописац спроводи упоредну анализу француског и енглеског националног карактера. Користећи се методологијом компаративне имагологије, аутор рада настоји да размотри друштвене, политичке и књижевне факторе који су утицали на формирање хетерослика двају европских народа у Богдановићевим путничким писмима.

² Ово истраживање подржало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор бр. 451-03-66/2024-03/200184).

Познавање српске путописне прозе XIX века, упркос интензивним истраживачким напорима и значајним увидима, оствареним током последње две-три деценије, и даље има карактер грубе оријентације на основу топографског лоцирања најважнијих „кота” у области која је дуго представљала само белину на мапи српске књижевне историографије. Много је написа, у оквиру крајње флексибилног и широког жанровског оквира какав је путопис, који су остали непримећени и готово потпуно заборављени у листовима и књижевним часописима, јер су путописи малокад прештамповани унутар књига, па су тако и поделили судбину осталих „периодичких жанрова”.³

Прво значајније присуство путописа у жанровском систему српске књижевности региструје се током четрдесетих година XIX stoleћа, што је такође и време раног развоја српске штампе. У првобитним српским листовима, махом недељницима (*Србски народни листи* Теодора Павловића, *Пешићанско-будимски скорошеча* Димитрија Јовановића, *Подунавка* Милоша Поповића Даничара, *Новине српске* Димитрија Давидовића), приметно је „опредељење за путопис као стални садржај”, што указује и на „жељу и настојање [уредника] да преко путописа прошире видике својих читалаца и подстакну интересовање за шире просторе и друге културе” (Булатовић, 2001, стр. 33). Путопис се добро уклапао у просветитељско-дидактички концепт литературе, који је и даље био на снази у српској култури, а био је и у складу са доситејевским поимањем путовања као „чина културе”. Према детаљном и доста поузданом прегледу путописних састава у српској периодици тог доба (Булатовић, 2001), видно је да међу поменутих путничким написима има доста превода, прерада (текстова „прекроених сь додатцума”), преузетих из немачке, мађарске и хрватске периодике, адеспотних написа, а вероватно и мистификација, док је оригиналних радова српских писаца релативно мало, а још мање оних који тематизују

³ Путопис је дуго, због традиционалне аксиолошке скепсе, по којој ова документарно-књижевна врста „не иде у први ред литерарно-уметничкога стварања” (А. Гавриловић), био третиран и као жанр који не завређује формат књиге, услед чега се на њега може и гледати као на онај тип текстова који „имају периодичку као свој природни контекст” (видети Матовић, 2010, стр. 10–11).

домаћи простор. Сви ови текстови били су првенствено едукативне намене, објављивани са циљем да задовоље „читаочеву радозналост за непознатим крајевима и народима у временима скучених комуникација и могућности сазнавања”, а притом су били писани „без већих књижевних амбиција” (Булатовић, 2001, стр. 27).⁴

Међутим, у том раном обиљу без реда, ипак је могуће издвојити одређене дивергентне линије у погледу књижевне морфологије, наративних поступака и путничких пракси, те запазити успостављање различитих модела путописања, наравно, преузетих из оних књижевности/култура које су имале богатију традицију огледања у овоме жанру. У то време отпочиње и процес конституисања „путописне епистографије” код Срба, тј. зачетак извештавања о далеким крајевима и културама у форми „путничких писама”, што ће током времена постати најдоминантнија врста путописа у српској књижевности.⁵ Поменути процес најбоље се може пратити на основу прилога публикованих у *Сербском народном листу*, чији је уредник,⁶ према мишљењу Илије М. Петровића, осећао „нарочити неки интерес за [...] наше путнике и њихова писма”, па се „међу ступцима његовог листа сусрећемо [...] врло често са таквим материјалом, бар чешиће но на другим местима”

⁴ Ова чињеница сасвим одговара начелној динамици развоја путописне прозе у европским књижевним оквирима: „оно што данас изгледа као уобичајена одлика путописног жанра (естетска функција), па се као нормално очекивање (естетска вредност) поставља пред све текстове који припадају датом жанру, није увек имало статус обавезне, па ни пожељне жанровске карактеристике. Путописна старања и бриге аутора ранијих епоха биле су много сведенијег карактера: корисност и поузданост информација имале су далеко већу важност у односу на остваривање естетског задовољства, па је путопис примарно био сматран ’суштински утилитарном и функционалном формом’” (Костадиновић, 2016, стр. 25).

⁵ Изгледа да су путничка писма још на самом почетку имала статус прототипског путописног облика: Бранка Булатовић примећује да су први путописи у српској књижевности, како домаћи тако и страни, „најчешће били писани у првом лицу и у форми писма” (2001, стр. 27). Ако се томе придода да је други део *Животија и ирикљученија* Доситеја Обрадовића писан такође у епистоларној форми, ова претпоставка чини се још уверљивијом.

⁶ Теодор Павловић (1804–1854), адвокат, публициста, књижевник и филантроп, био је један од најистакнутијих културних агитатора и реформатора међу војвођанским Србима прве половине XIX века. „Широко образован” и са „изузетном склоношћу ка уметности”, временом се сасвим удаљио од адвокатског позива и у потпуности се посветио културном раду, издаваштву и публицистици. Био је уредник *Лейхойса* (1831–1842), секретар и „обновитељ Матице српске” (видети Крстић, 2014, стр. 12). У историјама књижевности помиње се, углавном, као опонент Вуковој реформи, као противник удруживања с представницима Илирског покрета (због чега је и стекао незваничну титулу „свих антииљира коловође”), те као предмет оштре сатире у „Путу” Бранка Радичевића. Главни допринос дао је развоју српске журналистике: покренуо је *Сербској народној листи* (1835), *Сербских народних новина* (1838) и алманаха *Драгољуб* (1845), који је наменио васпитавању жена.

(1925, стр. 1). Из више књижевноисторијских разлога, међу путничким писмима у *Сербском народном листу* посебну пажњу завређују путописни чланци Константина Богдановића – „Писма из Париза” и „Писма из Лондона”, објављивана у наставцима током првих месеци 1846. године.

Аутор ових писама био је адвокат, списатељ и публициста,⁷ активан током четврте и пете деценије XIX века, а у српској књижевној историографији упамћен је примарно као један од зачетника српске књижевне критике,⁸ док се, приликом навођења ауторових литерарних заслуга, његова путописна проза или сасвим пренебрегава или се користи тек као грађа за биографска и друга повесна истраживања. Међутим, поменута Богдановићева путничка писма из 1846,⁹ без обзира на своју скромну информативну и дискутабилну естетску вредност, имају одређен књижевноисторијски значај, с обзиром на то да, уз „Писмо учреднику из Шибеника” (*Сербски народни лист*, 1838, III/1–2) Теодора Петрановића,¹⁰ представљају сам почетак српске путничке епистографије, макар оне која је хотимично писана за јавну употребу, тј. за публикување у периодици.

Наиме, највећи део путничких писама из *Сербској народној листу*, о којима пише И. М. Петровић, и не припада, строго узевши, самој литератури, већ једном далеко ширем пољу „putničke tekstualnosti”, у коју поред стандардних путописа спадају „proizvodi namijenjeni masovnoj putničkoj potrošnji (vodiči, fotografije, razglednice, poster, plakati, televizijski programi, turistički prospekti, suveniri itd.)”, баш као и „putničke произвођачке праксе (putnički дневници, билежбе, фото-албуми, приватне обитељске видео-снимке itd.)” (Duda, 2005, стр. 100). Овој другој области припадају и поменута путничка писма, којима је Т. Павловић, вероватно у недостатку „правих”

⁷ Константин Богдановић (1811–1854) бранио је као адвокат права војвођанских сељака у споровима са спахилуком, па је задобио репутацију „од сваког зла храброг бранитеља народа”. Близак Обреновићима, службовао је као секретар Државног савета. По свргавању Михаила Обреновића и након пропасти Катанске дуне боравио је на студијском путовању у иностранству: у Енглеској (Лондон), Француској (Париз) и Немачкој (Лајпциг). Током револуције 1848–1849. године био је секретар патријарха Јосифа Рајачића. Један је од оснивача и осморице првих чланова Друштва српске словености. Бавио се писањем поезије, превођењем, путописањем и књижевном критиком.

⁸ Предраг Палавестра сврстава К. Богдановића у ред „најзначајнијих српских критичара XIX века” који је у чланку „Критика у миру” (1839) дао „нацрт за прву српску теорију критике” (2007, стр. 76). Иначе, приписују му се и заслуге за адекватно и сувисло тумачење савремених приповедних текстова (Иванић, 2020, стр. 109).

⁹ У питању су следећи написи: „Писмо из Париза” (XI/1), „Писма из Париза” (XI/2–3), „Писма из Лондона” (XI/4–5), „Из писма једног пугујућег Србљина” (XI/42).

¹⁰ Иако Петрановићевом путопису припада хронолошко првенство, треба истаћи да његово „Писмо уреднику...” показује врло мало обележја епистоларности. Ако се изузме апелативна форма увода, у којем се аутор непосредно обраћа уреднику *Сербској народној листу*, остатак текста је по својим одликама првенствено етнографско-путописна студија.

путописних прилога, попуњавао странице свога листа и тиме надомештао потребу читалаца за упознавањем страних земаља и култура. Реч је о аутентичној приватној кореспонденцији, писмима која су „Срби луталице по свету” с различитих и најудаљенијих географских одређишта (махом са прекоокеанских дестинација као што су Њујорк, Каракас, Хавана, Калкута...) писали својим пријатељима и рођацима.¹¹ Дакле, ови написи – настали у оквиру комуникативне ситуације која не подразумева (али и не искључује) естетску/поетску димензију комуникативног чина, нити изискује учешће и посредовање разних културних и литерарних установа – чином објављивања у часопису мењају сопствену природу, прелазе из приватне сфере у област јавне комуникације, због чега им се мења поредак функција и вредности, а тиме се и отвара могућност њихове накнадне литераризације.¹²

Богдановићева путничка писма, која су предмет нашег истраживања, настала су на самом крају његовог вишемесечног боравка у иностранству (у Француској, Енглеској и Немачкој), које је било узроковано сплетом различитих фактора: 1) ауторовом жељом за даљим школовањем и стручним усавршавањем (првенствено у домену историописања), 2) настојањем свргнутих Обреновића (Милоша и Михаила) да имају човека од поверења у иностранству, који би био кадар да агитује у њихову корист ако се за то отвори прилика, 3) склањањем од политичке одмазде уставобранитеља и правних реперкусија због учешћа у организацији Катанске буне (видети Кркљуш, 2018, стр. 36–51).

И париски и лондонски дописи обликовани су као супертекстуалне целине склопљене од више писама.¹³ По морфолошком кључу и превлађујућој

¹¹ „Аутентичност” ових путничких писама упитна је из најмање два разлога: 1) уредничке интервенције на текстовима су очигледне и нескривене, 2) за већину објављених писама није могуће поуздано утврдити да ли је заиста реч о написима српских путника или о преадама и „посрбама”.

¹² Овај чин литераризације не тиче се искључиво, па ни претежно естетске димензије текста: његовом прагматичком трансформацијом, тј. преласком из приватне у јавну сферу употребе, долази и до промена унутрашњег поретка функција и вредности текста, што је најочигледније у редакторским интервенцијама које ови написи обично „трпе” приликом објављивања у дневној или недељној штампи. По правилу се приватна путничка преписка у периодици штампа фрагментарно, из писама се бришу сви приватни и идиосинкратични детаљи, а публиковани одломци садрже само моменте који су од општег интереса. То су најчешће: 1) тематизација уобичајених путничких пракси и евентуално истицање особености конкретнег путовања, 2) дискурс о алтеритету у виду кратких извештаја о специфичностима географског/културног простора и локалног становништва с којима се адресант писма сусреће.

¹³ Париска писма састоје се од четири текста, насталих у кратком временском интервалу, што је видно по прецизном датирању сваког од њих („Париз, 1. Декемв. 1845”, „Париз 8. Декемв. 1845”, „Париз 14. Декемв. 1845” и „Париз 18. Декемв. 1845”), а публикована су с незнатном временском дистанцом (тек мало више од месец дана)

семантици, ови чланци налик су новинској путописној репортажи, какву ће у виду „културних писама” Чедомиљ Мијатовић и Владан Ђорђевић настојати да уведу у српску књижевност почетком деведесетих година XIX века. Занимљиво је да се сам аутор, метатекстуалним коментаром на почетку свог првог париског писма, осврће на различите могућности и перспективе које стоје пред аутором „путешественне” литературе и об-разлаже сопствени ауторски поступак, нудећи једно досад непримећено типолошко разврставање путописне прозе:

„Жао ми е, што се у мѣстна описанія, коя би к землѣописанію ил статистици, ил путешественном роману приступала, за моег овде бавленя не могу упуштати. То су предмети безконечни, коима никада не би нашао края; потом као неподвижи, и от премноги већ описани, не би имали толико интереса.” (Богдановић, 1846а, стр. 7)

Богдановићева писма сасвим су, дакле, ненаративне природе и забављена су културном и интелектуалном климом која тренутно влада у Француској и Енглеској, претварајући се повремено у мале етнопсихолошке огледе о житељима двеју држава. С обзиром на то да је путописних састава о француској и енглеској престоници, макар оних „из прве руке”, у српској књижевности XIX века било врло мало, на Богдановићева писма могуће је гледати и као на рани покушај формирања слике о Французима и Енглезима, која би била заснована на непосредном ауторском искуству. Узимајући у обзир ове, имаголошке аспекте Богдановићевих текстова, треба нагласити да је у њима очигледна потпуна превласт идеолошког („имаготипског”) дискурса над информативним, због чега се читаоцу нуди једна нескривено субјективна перцепција и евалуација двају народа коју аутор, углавном, не настоји нити да ближе аргументује нити да чињенично поткрепи.

У париским писмима К. Богдановића доминира идеолошка тенденција обезвређивања и негације врло распрострањене представе о Француској као „земљи просвећености” и Паризу као „граду светлости”, са тек повременим и легитимичним освртима на фактичко стање. Депрецијативна

и потписана иницијалом презимена аутора. Сва писма, осим првог, објављена су под заједничким насловом („Писма из Париза”), док се прво одваја сингуларним обликом насловне синтагме, што је и разумљиво с обзиром на његову пролошку функцију. На основу садржине првог, издвојеног писма може се закључити да је од самог почетка било планирано да се читава серија таквих чланака објави у Павловићевом листу. – И лондонска писма су серијална надтекстуална целина, склопљена из четири различито датирана текста („Лондон 1. Јануар. 1846”; „Лондон, 6. Јан. 1846”; „Лондон 11. Јануар. 1846” и „Лондон, 13. Јан. 1846”), при чему су и друга паратекстуална обележја налик претходним, с тим да су последња два писма потписана иницијалом имена и пуним презименом аутора, чиме је у потпуности разоткривен његов идентитет.

стратегѣја „Писама из Парѣза” сасвим је доследна: констатује се назадовање француске књижевности, опадање културне и политичке моћи некада славних академских установа у земљи (нпр. Сорбоне), премоћ журнализма над аутентичном науком и књижевношћу, при чему аутор показује сталну тенденцију да узроке за овакву културну ситуацију пронађе како у друштвеном окружењу, тако и у специфичним карактерним особинама француске нације:

„Тако списанѣя нѣова есу понаѣвише сплет лепи речи, образ хитроумѣа: нѣова бранилишча у судови, или [j]авни говори у парници есу печат добри оратора по слови, слаби юриста, никакви философа, а јошт манѣ историка; Француз хоће да зна, ал неће да учи.” (Богдановић, 1846b, стр. 13)

Аутор уз то јасно евоцира просветитељски метафорички комплекс „светлости разума и сазнања” не би ли помоћу њега обликовао троп чија је иронијска димензија очигледна, а значењски учинци вишеструки: Француз се овде пореди са човеком који, премда стоји поред „ясногореће свеће” (или можда баш због тога што је „близу свеће и светлости”), није способан да било шта види споља помоћу природне светлости, надомак широм отворених прозора.

Прави разлози за овако једнозначну тоналност откривају се читаоцу у трећем и четвртом писму. Најпре у одељку где аутор „распуст”, тј. укидање цензуре у Француској третира као „безснајѣе духа” и „крику деце и живине”, што се окончава парадоксалним закључком: „Безценсура то е тек велика ценсура, обшта, безусловна, неразумна, пакостна, – у којој паметне и умѣрене гдикое ценсоре, да и у тај не прослове, загушуете, да сви узглас и јавно и на свето и на клето викати можете” (1846b, стр. 14). Оваква супституција културолошких тема и преокупација онима из области политике није тек изолован детаљ већ општа тенденција у Богдановићевом спису: завршно париско писмо бави се, тако, искључиво питањем неограничених политичких слобода као највећим „залазом”, тј. сумраком текућег века, где писац, помоћу примера из историје старог Рима, изриче и посредну апологију просвећеном апсолутизму.

Управо због оваквих, „недемократских” ставова у његовим путничким писмима било је доста разилажења у друштвеној и књижевној историографији поводом Богдановићевог позиционирања на политичкој мапи оног доба: на основу мемоарских записа Јакова Игњатовића углавном је у историографији превладао став о Богдановићу као „увереном либералу, наклоњеном радикализму” (видети Кркљуш, 2018, стр. 206), док се, захваљујући помнијем читању његових литерарних и других радова, долазило до нешто усамљенијег мишљења да је „kao obrenovićevas, [Bogdanović] bio konzervativac u politici”, а да је „prvi dodir s francuskim liberalizmom učinio

[...] da postane još konzervativniji” (Živković, 1957, стр. 166–167). Пажљиво анализирајући све расположиве изворе, Љубинка Кркљуш дошла је до увида да је К. Богдановић, иако проponent одређених либералних идеја, углавном испољавао став који се може именовати као „страх од демократије”, карактеристичан за друштва где је буржоазија тек „стицала превагу и власт”, што се јасно манифестује у његовим схватањима о слободи штампе и „спасителној линији демократије [...] преко које не даље” (видети Кркљуш 2018, стр. 222–223).

Лондонска писма Богдановићева, иако писана и публикована одмах након париских, знатно су другачија по свом тону, али и концепцији. Различитост „Писама из Париза” и „Писама из Лондона” К. Богдановића може послужити као погодан пример појаве на коју су скренули пажњу истраживачи алтеритета (пре свега они из домена социјалне психологије, а потом и литерарни имаголози) – да су наше представе о страним земљама, народима и културама засноване на селективним вредносним судовима, који су пак изведени из опсервација и запажања једнако селективне природе: „Припадници различитих група перципирају предмет из своје специфичне, дистинктивне перспективне (‘селективна перцепција’) и долазе до различитих судова, зависних од њихове тачке гледишта (‘селективна евалуација’)”¹⁴ (Beller, 2007, стр. 5). Специфична тачка гледишта с које се перципира свет детерминисана је корелацијом бројних фактора (социјалних, религиозних, етичких, естетских и др.), с тим што је опажање других националних заједница одређено специфичним одношењем, тј. блискошћу и/или напетостју између слике о себи и представе о другом. Мера у којој (не) проналазимо себе у другом битно ће утицати на перцепцију и вредновање „страног света”.

Очигледно је да је К. Богдановић, првенствено због сопствених политичких назора, далеко више проналазио себе у енглеској неголи у француској културној средини. Ово се у његовим писмима манифестује кроз сасвим правилну и предвидљиву дистрибуцију позитивних и негативних представа о двема нацијама. Посебно је занимљиво, међутим, то што афирмативан однос према енглеској друштвеној и културној политици дописнику „отвара око” и за непосредну емпиријску стварност која га окружује. Сходно томе мења се и наративни и реторички модус његове преписке, па „Писма из Лондона” добијају још нека обележја својствена путописном жанру:

„Ј вам досад знатности ни едне вароши, поединце описивао ни сам. Лондон заслужује да от правила, кога сам се досад држао, мало

¹⁴ “Members of different groups perceive matters from their own specific, distinctive perspective (‘selective perception’) and will arrive at different judgements depending on their → point of view (‘selective evaluation’)”

отступим. Он је у естеству очима мојим на удивленје: он, у гди коим чертама овде вѣрно израженим, нек буде читајућем на забаву.” (Богдановић, 1846с, стр. 37)

Померање норми којих се аутор до тада држао огледа се у значајнијем учешћу дескрипције. Читаво треће писмо аутор је посветио опису Лондона као „највећег града у Еуропи” и „центрума светске трговине”, хвалећи као нарочиту његову специфичност – спој велеградске архитектуре, урбаниности и буке, с једне, и „польских милина” паркова и „дражестних маюра”, с друге стране. Четврто писмо састоји се у подробном (п)описивању споменика („памятника”) енглеским знаменитим личностима, нарочито онима са *Poet’s Corner*-а у Вестминстерској опатији, не би ли се илустровала особена црта енглескога менталитета и културне политике: посебно поштовање према сопственој традицији. Ова карактеристика Енглеза уводи се као својеврстан контраст обележју које је у Богдановићевим париским писмима приписано Французима: тамо је „дух Француза, [...] несташан, немиран, ватрен” био упоређен са лептиром који „час у вито цвеће, час у мутне каљуге” узлеће (1846b, стр. 13).

Опозиција француског и енглеског националног карактера иде у ред најповлашћенијих имаголошких предмета, за шта се објашњење може пронаћи у томе да су обе нације током дугог периода своју аутоидентификацију заснивале на опонирању оној другој, као главном конкуренту за успостављање доминације у међународним политичким оквирима. Наиме, примећено је да су многе енглеске аутослике биле „резултат процеса контрастивног самоодређивања током периода интензивне галофобије почев од осамнаестог века па надаље” (Spiering, 2007, стр. 146–147), а ни на другој страни ствар није била знатно другачија. Када је у питању ово контрастивно национално самоодређивање, Рут Флорак уочава да је исти „базични механизам” на снази без обзира на променљиве друштвене, историјске и културне околности: „негативна евалуација [другости] функционише као афирмација домаћих вредности, чак и ако се оне природно мењају према историјском контексту и ауторској специфичној перспективи”¹⁵ (Florack, 2007, стр. 156). Поменути контраст француско/енглеско доживљавао се у различитим временима из различитих перспектива, па је обухватао и више диферентних равни: темперамент (сангвиничност/флегматичност), политичке и културне склоности (револуционарност/традиционализам), свакодневне моделе понашања (сложеност/једноставност)... К. Богдановић је овом етнопсихолошком опозицијом као својом средишњом темом нарочито забављен у свом другом лондонском писму, где представнике

¹⁵ “This comparison reveals as basic mechanism: [...] in both cases the negative evaluation functions as an affirmation of homegrown values, even though they naturally change in accordance with the historical context and the author’s specific perspective.”

двеју нација види као носиоце два различита погледа на свет – идеализма и материјализма, задржавајући већ истакнуту евалуативну позицију, очигледно постављајући своју идеолошку тачку гледишта сасвим близу енглеској перспективи:

„У предидућем писму ни сам вам навео главно раздѣленіе совершенства, између оба народа. Енглеz неће много, нит се ван руке и стопе далѣ маша. Француз у тим границама нема поcтойбине, он у царcтву идеа првенcтво граби. Енглеz новац узима и дае, ... туе све. Француз дае свим родовма човечество, свободу,... но има л’ е сам? То едно питанѣ; а друго; е ли тај дух нѣговог човечества заиcта иcтин?” (Богдановић, 1846с, стр. 29)

Иако је Богдановић у својим критичким и другим написима често био заговорник „безприcтрасности” као предуслова иcтинитог суђења, доcледна дистрибуција негативних и позитивних етничких представа (прве се по правилу приписују Французима, потоње Енглеzима) има за коначан учинак једну прилично приcтрасну, „црно-белу” слику двеју нација, што им одузима начелну уверљивост као битан рецeпцијски квалитет. И поред ове (идеологијом узроковане) једнозначности националних карактеризација, и упркос Богдановићевој каткад до неразумљивости комплексној реченици, „Писма из Париза” и „Писма из Лондона” у појединим сегментима, захваљујући пре свега разуђеном репертоару стилских поступака (поређења, метафоре, парадокси), показују приличну меру реторичке заводљивости.

Испоставља се да тензија између фактографичности и литерарности, тако својствена овом жанру, намеће одређене ауторске изборе, који потом детерминишу рецeпцију текста у целости, па и његову персуазивност. Реторичка усмереност на утисак уверљивости (што треба разликовати од фактографске веродостојности) може водити некомуникативности текста, па и његовом убрзаном застаревању (одмах по мењању описаног фактичког стања), али наглашена тежња ка естетизацији путописног излагања, као што је код Богдановића случај, може водити утиску „сувише лепог да би било иcтинито”. С обзиром на то да су путописи текстови чија је основни задатак посредовање и дијалог међу културама, где и чин културалног превођења има важну улогу, изгледа као да се чувена досетка о „лепим” или „верним” преводима може применити и на Богдановићеве путописе.

Извори грађе

- Б[огдановић], К. (1846а). Писмо из Париза. *Сердскій народный листъ*, XI (1), 7.
Б[огдановић], К. (1846б). Писма из Париза. *Сердскій народный листъ*, XI (2–3), 12–14, 18–20.

Б[огдановић], К. (1846с). Писма из Лондона. *Сербскїй народный листїъ*, XI (4–5), 28–30, 37–40.

Литература

- Булатовић, Б. (2001). Путописи у првим српским листовима до 1850. године. У: С. Пековић (ур.), *Книга о иуџоису* (стр. 27–33). Београд: Институт за књижевност и уметност.
- Иванић, Д. (2020). Почети књижевнокритичке мисли о приповиједи у српској књижевности. У: З. Бојовић (ур.), *Теорија књижевности код Срба* (стр. 107–113). Београд: САНУ.
- Костадиновић, А. М. (2016). Аксиолошки статус путописа: између сублитерарног и паранаучног феномена. *Trends and Tendencies in Modern Philology*, 1(1), 17–32.
- Крестић, П. В. (2014). Теодор Павловић, јавна, политичка и књижевно-публицистичка делатност. У: Р. Влаховић (прир.), *Дани Теодора Павловића: јодина јубилеја* (стр. 11–21). Ново Милошево: Банатски културни центар.
- Кркљуш, Љ. (2018). *Констїантин Боїдановић (1811–1854)*. Нови Сад: Матица српска.
- Матовић, В. (2010). Жанрови у периодици. У: В. Матовић (ур.), *Жанрови у српској иериодици* (стр. 7–13). Београд: Институт за књижевност и уметност.
- Палавестра, П. (2008). *Историја српске књижевне критике: 1768–2007*. Том I. Нови Сад: Матица српска.
- Петровић, И. М. (1925, 27. децембар). Срби луталице по свету: заборављена путештвија неких наших људи из прошлога века. *Полиџика*, XXII/6350, стр. 1–2.
- Beller, M. (2007). Perception, image, imagology. In: M. Beller & J. Leersen (Eds.), *Imagology – The Cultural Construction of National Characters: A Critical Survey* (pp. 3–16). *Studia Imagologica* 13. Amsterdam – NewYork: Rodopi.
- Duda, D. (2005). Ostavljeno veslo na galiji nacije: književni modernizam i kultura putovanja. *Reč*, 73 (19), 97–117.
- Florack, R. (2007). French. In: M. Beller & J. Leersen (Eds.), *Imagology – The Cultural Construction of National Characters: A Critical Survey* (pp. 154–159). *Studia Imagologica* 13. Amsterdam – NewYork: Rodopi.
- Spiering, M. (2007). English. In: M. Beller & J. Leersen (Eds.), *Imagology – The Cultural Construction of National Characters: A Critical Survey* (pp. 145–151). *Studia Imagologica* 13. Amsterdam – NewYork: Rodopi.
- Živković, D. (1957). *Počeci srpske književne kritike (1817–1860)*. Београд: Rad.

Aleksandar R. KOSTADINOVIĆ

University of Priština in Kosovska Mitrovica
Faculty of Philosophy
Department of Serbian Literature and Language
Kosovska Mitrovica (Serbia)

Comparative Studies of Collective Mentality: Travel Letters of Konstantin Bogdanović

Summary

The paper analyzes the travel letters of Konstantin Bogdanović (1811–1854), a Serbian lawyer, writer, publicist, and politician who is regarded in literary historiography as one of the founders of Serbian literary criticism. Despite their significance, his travel writings have received little scholarly attention thus far. His two articles, “Letters from Paris” and “Letters from London”, which were published serially in Theodor Pavlović’s *Serbski narodni list* in 1846, represent the genesis of Serbian travel epistolography, particularly those written intentionally for publication in periodicals. The paper focuses on imagotypical elements in Bogdanović’s texts, analyzing French and English national characters comparatively. Using the methodology of comparative imagology, the paper explores the social, political, and literary factors that shaped the hetero-images of these two European nations in Bogdanović’s travel letters.

Keywords: 19th-century Serbian travel literature; travel letter; imagology; national character; imagotype; hetero-image; Konstantin Bogdanović.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом *Creative Commons ауторство-некомерцијално 4.0 међународна* (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International* license (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).